

**Зрозуміти архітектуру. Від
готики та бароко до модерну
та еkleктики**

КУПИТИ

Готика, бароко, класицизм. Ренесанс і еклектика. Війни, пожежі, революції та реформація. Самого лише погляду на архітектуру міста достатньо, щоб зрозуміти, як воно формувалося та які епохи на нього впливали. Якщо, звісно, знати з якого боку на це поглянути.

У чому особливість собору Святого Петра і яких помилок припустилися шестеро архітекторів, які над ним працювали? Що таке фронтон і доричний ордер? Чому танцюючий будинок у Празі жахливий, як пов'язані готика та хрестові походи й по що треба їхати до Львова, якщо немає змоги відвідати Флоренцію?

Ця книжка про те, як навчитися «читати» місто та відчувати його архітектуру, звертати увагу на ті деталі, які досі були непоміченими. Урбаніст та архітектор Юліан Чаплінський не лише пояснює, як відрізнити бароко від ренесансу, що таке маньєризм і де почалася готика, а ще й майстерно вплітає в цю оповідь політику, мистецтво й літературу. Він говорить про Пінзеля, Караваджо та Мікеланджело, розповідає, як після великої пожежі змінилася архітектура Лондона та чому в Парижі така характерна забудова. А ще розповідає про будинки відомих архітекторів і про те, з якого боку Рейну краще фотографувати Кельнський собор.

ЮЛІАН ЧАПЛІНСЬКИЙ ЗРОЗУМІТИ АРХІТЕКТУРУ

ВІД ГОТИКИ ТА БАРОКО
ДО МОДЕРНУ ТА ЕКЛЕКТИКИ

Віх^ола

Як говорити
про

Юліан Чаплінський
Зрозуміти архітектуру

Від готики й бароко до модерну та еклектики

віхрла
Київ · 2022

Я завжди з підозрою ставився до історії архітектури як до теорії зміни стилів. Вона приводить до спрощення обставин епохи, що породили явища в архітектурі, часто звівши все до розрізень у семантиці й символіці.

У мене виникає запитання: а чи розуміли люди Ренесансу, що таке стиль, ті, хто творив чи замовляв архітектуру або мистецтво? Що вони перебувають у певному стильовому контексті?

І мені здається, таке розуміння: опис архітектури через стилі — прийшло зовсім недавно, у другій половині XVIII і більшою мірою в XIX столітті з розвитком моди й культурних обмінів. Та й архітектура почала ставати глобальною й трендовою років триста тому, коли «стиль» став предметом експансії, запозичень або експорту.

А можливо, теорія стилів з'явилася під час проб укладання історії архітектури (західної архітектури). Як припущення: історія архітектури й теорія стилів виникла з появою академій (École des beaux-arts), де почали навчати архітектури як системного ремесла, і теорія-історія стали важливою складовою навчальної програми. Мабуть, таке навчання в другій половині XIX століття породило еклектичне мислення — гру в стилі.

А проте донедавна людство не придумало нічого цікавішого й узагальнювального, ніж розповісти історію архітектури через зміну стилів.

Дуже важливо, що відбувається на сторінках цієї книжки: це спроба реконструювати передумови й причиново-наслідкові зв'язки, що породили відмінності архітектурних епох, сформовані кліматичними умовами, політичними й соціальними формаціями, техніками й технологіями, локальними природними ресурсами, економікою, особистостями, амбіціями та культурою.

І розібратися в цих перипетіях історії однаково захопливо і для фахівця, і для аматора. Хай де ми буваємо, всюди ми натрапляємо на архітектуру й прагнемо розшифрувати історії, які вона зберігає.

Ця книжка розрахована на широке коло читачів, і важливою її місією є пробудження інтересу до «прочитання» архітектури.

А якщо ми зможемо її розуміти, то будемо здатними її берегти.

Олег Дроздов,
архітектор, засновник Харківської школи архітектури

УДК 72.033/.038(02.062)
Ч-19

Чаплінський Юліан

Ч-19 Зрозуміти архітектуру. Від готики й бароко до модерну та еклектики/
Юліан Чаплінський. — К.: Віхола, 2022. — 200 с. — (Серія «Життя»).

ISBN 978-617-7960-55-2 (п. в)

ISBN 978-617-7960-61-3 (е. в)

Готика, бароко, класицизм. Ренесанс і еклектика. Війни, пожежі, революції та Реформація. Самого лише погляду на архітектуру міста достатньо, щоб зрозуміти, як воно формувалося та які епохи на нього впливали. Якщо, звісно, знати, з якого боку на це поглянути.

У чому особливість собору Святого Петра і яких помилок припустилися шестеро архітекторів, які над ним працювали? Що таке фронтон і доричний ордер? Чому «танцюючий» будинок у Празі жахливий, як пов'язані готика та хрестові походи й по що треба їхати до Львова, якщо немає змоги відвідати Флоренцію?

Ця книжка про те, як навчитися «читати» місто та відчувати його архітектуру, звертати увагу на ті деталі, які досі були непоміченими. Урбаніст та архітектор Юліан Чаплінський не лише пояснює, як відрізнити бароко від ренесансу, що таке маньєризм і де почалася готика, а ще й майстерно вплітає в цю оповідь політику, мистецтво й літературу. Він говорить про Пінзеля, Караваджо та Мікеланджело, розповідає, як після великої пожежі змінилася архітектура Лондона та чому в Парижі така характерна забудова. А ще розказує про будинки відомих архітекторів і про те, з якого боку Рейну краще фотографувати Кельнський собор.

УДК 72.033/.038(02.062)

Усі права застережено. Будь-яку частину цього видання в будь-якій формі та будь-яким способом без письмової згоди видавництва і правовласників відтворювати заборонено.

ISBN 978-617-7960-55-2 (п. в)

ISBN 978-617-7960-61-3 (е. в)

- © Юліан Чаплінський, 2022
- © Юліан Чаплінський, ілюстрації, 2022
- © Володимир Гавриш, обкладинка, 2022
- © ТОВ «Віхола», виключна ліцензія на видання, оригінал-макет, 2022

Конструкти, конструкції, деконструкції і реконструкції

Юрко Прохасько, перекладач, германіст, психоаналітик

Юліан Чаплінський починає з деконструкції, аби невдовзі затим завзятіше взятися до конструкції. За конструювання своєї візії. Правильніше сказати, Автор починає з кількох важливих для нього деконструкцій, які примхливим, але неухильним чином виявляються неймовірно конструктивними для цієї книжки, по-справжньому відкривають їй власний спосіб і метод. Автор вправно і переконливо демонтує кілька вкрай упертих упереджень про те, чим та якою є і чим та якою має бути архітектура. Це йому вкрай необхідно, бо є вирішальною передумовою, аби далі могли рухатися власним, високою мірою оригінальним шляхом з незаступленим поглядом. Що вони — власні погляди — в Автора є, що вони дуже свіжі і конструктивні, ці погляди на давно відоме і безліч разів трактоване, — про це свідчить наснага цієї книжки. До того ж вона не так учить того, які погляди слушні і як їх здобути, як радше того, що їх узагалі можна, а іноді конче треба мати.

Конструктивність цієї книжки слід розуміти в усьому багатстві полісемії цього слова: передусім вона добре, міцно, правильно, ужитково і захопливо сконструйована. Іноді від сміливості і віртуозності цієї конструкції паморочиться в голові. Конструкція цієї книжки виконана так, що не просто поширюється на сам текст, його організацію, виклад і розгортання, але й наче самою своєю дискурсивною структурою конґеніальним чином наче втілює саму квінтесенцію предмета — архітектуру. Сама влаштованість тексту показує, чим є архітектура — окрім пояснень, які містяться в ньому. Тут дискурс невилучний від змісту.

Ця книжка сама витворює виразну структуру, а тому й дає змогу читачеві відчутти і пережити цю рідкісну насолоду структури, структурою, від структури, розділити Авторову радість структурування, його захват конструювання. Вона конструє читачеві відчуття й відчування матеріального і понадматеріального вимірів архітектури. До того ж, робить це і великими лініями, залучаючи

важливі історичні, культурні та ідейно-історичні контексти, але й найдрібнішими, штудерними подробицями. Її риси живуть і широкими нарисами, це нарисова нарація, і найретельнішим прорисуванням. І вибудовуванням тла, і мистецтвом бачити одноразове й неповторне. І робить це однаково хвацько.

Особливої переконливості вмінню і розумінню Автора надають його власноручно виконані шкіци тих споруд, про які він говорить. Виконані в полі, в тих місцях, де вони стоять і де стояв у різні часи він. Ці замальовки засвідчують не тільки ті три очевидні обставини, які з них випливають: що Автор був там, тобто достеменно знає, про що говорить; що його приголомшлива ерудиція не тільки вичитана з книжок і трактатів, але й в дослівному сенсі виїжджена, об'їжджена, сходжена; і, нарешті, що він — теоретик, історик, практик і поет архітектури — ще й блискучий рисувальник з власною виразною манерою. Ці скетчі не тільки складають велику частку вірогідності цієї книжки, бо достоту дихають відчуттям присутності. Вони ще й дозволяють побачити, що Автор цілковито здає собі справу, як саме влаштовані ті споруди, і це знання відбите, затримане в рисунку. Ці рисунки є такими саме тому, що Автор достеменно розуміє, як складені будівлі.

Нарешті, ця книжка конструктивна в тому сенсі, що є протиставленням і противагою до байдужості, не так незнання і необізнаності, як до небажання обізнаності. Вона є запереченням неперебірливості й нігілізму. Цей текст наснажений правдивою пристрасстю і з пристрасністю писаний. Він пристрасний, а тому не безпристрасний.

Велика додана вартість його полягає в тому, що він відкриває очі на парадоксальну можливість корисності безкорисливого знання і безкорисливої пристрасності. Бо пристрась до міст, особливий урбаністичний темперамент, жага урбанного елемента є цілковито безкорисливими (їх іноді хочеться хіба що розділити з кимось, але зовсім не привласнити), зате аж ніяк не позбавленими користі. Ходити містами з видющими очима і радіти цій можливості, цьому вмінню бачити — ось таку можливість відкриває читачам ця книжка.

Нарешті, книжка ця конструктивна в найдослівнішому, найбезпосереднішому сенсі: вона про конструкцію і конструкції, про конструювання — тобто про архітектуру в жвавому і живому Авторовому розумінні: як процес і вислід, концепція та інкарнація, задум і втілення. Бо ж латинське *constructio* якраз і означає «будівлю», «споруду», але теж «побудову», «будування», «спорудження». Тобто це книжка конструкцій про конструкції.

Львів, 10 грудня 2021

Вступ

Архітектура як предмет утілений, на мою думку, є абсолютно непотрібною річчю, якщо не формує жодного середовища або в цьому середовищі не живуть люди чи не експлуатують його. Часто-густо в розмірковуваннях містян я вловлюю такий собі культ архітектури: мовляв, є будівля, що має певну історичну цінність, або споруда, у якої, скажімо, естетичний фасад, тож їх треба берегти, не використовувати, не чіпати, а просто милуватися ними. Будь-яке втручання у фасад чи планування сприймається негативно, викликає стрес і шок. На мою думку, це означає, що ми надзвичайно мало знаємо про архітектуру як таку і не надто вміємо «читати» її.

Я не хотів би, щоб ця книжка стала однією із сотень чи тисяч академічних видань про стилі в архітектурі. Мені більше йдеться про те, щоб запропонувати вивчення просторових середовищних якостей архітектури, про те, щоб читач після прочитання, потрапивши в будь-яке місто, міг легко зрозуміти, у якому часі воно формувалося, як на нього впливали епохи середньовіччя, готики, бароко, класицизму й інших стилів. Щоб читачеві було цікавіше досліджувати історію міст. Щоби будинки, які він побачить, споруди, церкви, площі стали подразником, який будитиме бажання дізнатися більше про минуле й сучасне міста, про те, чим воно жило раніше і чим дихає зараз.

Узагалі історію архітектури я рекомендую вивчати разом з історією мистецтв, з історією скульптури, малярства, живопису, графіки, книговидання й обов'язково музики. Тільки комплексні підходи дають розуміння того, як інформація перетікала від однієї людини до іншої, як вона осідала в різних формах мистецтва. Це такі собі хроніки часу, за якими значно легше судити про рівень культури й цивілізації тієї чи іншої країни, того чи іншого міста.

Читати книжку про архітектуру, я думаю, варто банально лише тому, що ми є жертвами свого часу. Навколо нас значно більше інформації, ніж було колись, скажімо, у середньовіччі, та навіть у дев'яностих минулого століття. Проте, на жаль, ця інформація далеко не завжди якісна. Слід уміти вирізняти інформаційне сміття й розшифровувати, де є істина, а де — брехня. Для мене був великий сюрприз, коли я,

готуючись до лекції про міста, вирішив подивитися, що пише вікіпедія про поняття архітектури. Я був вельми здивований, коли прочитав пояснення. Не знаю, хто це писав, але можу ствердно сказати, що це точно був не архітектор. У вікіпедії сказано, що «архітектура походить від грецького слова, яке означає “будівництво”, це наука й мистецтво проектування будівель, а також система будівельних споруд, які формують середовище для життя і діяльності людей відповідно до законів краси». З першого ж речення виходить, що архітектура одночасно — це: а) наука; б) мистецтво; в) система будівельних споруд. Раніше мені здавалося, що я доволі досвідчений архітектор, але, на жаль, виявилось, що я не знаю, що таке «система будівельних споруд».

Справді, архітектура формує середовище. Вона не формує діяльності людей, але точно відображає цю діяльність. Але що таке «відповідно до законів краси»? Оскільки слово «краса» у вікіпедії є гіперпосиланням, можна почитати також, що означає це поняття. Отже, краса у вікіпедії тлумачиться як «абстрактна властивість речі, ідеї, місця чи живої істоти, зокрема людини, що приносить відчуття приємності, яке відповідає задоволенню». Далі, я думаю, можна було не читати, хоча згадати одне речення все-таки можна: «Краса вивчається як категорія естетики, соціології, соціальної психології та культури». Отож краса є об'єктом вивчення різних наук, і це чудово. Але я не розумію, про які закони краси йдеться і хто ці закони описував та встановлював. Авжеж, у музиці, наприклад, є певні закономірності, які лягли в основу науки: гармонія, яка викладається в консерваторіях, — це співвідношення звуків, нот у певній послідовності, що, незалежно від музичних жанрів, звучатимуть гармонійно. При цьому є багато музичних творів, що містять какофонічні поєднання, і це також називається музикою, ба більше, є люди, які слухають це із задоволенням. А що таке «закони краси» в архітектурі?

Повернімося до тлумачення поняття архітектури у вікіпедії. У статті наведено пояснення про те, що функціональні, конструктивні й естетичні якості архітектури, а саме користь, міцність і краса, тісно взаємопов'язані. Мені відомі ці три слова, вони походять з книжки давньоримського архітектора Марка Вітрувія. Він написав близько десяти книг, у яких описував свій досвід і власне бачення того, що таке

архітектура загалом. Саме він установив «злизану» вікіпедією тріаду архітектури: користь, міцність і краса.

Проте на цьому поневір'яння змістами не завершуються. Далі невідомий автор пише, що «функціональне призначення будівлі визначається її “типом”, залежно від якого обираються засоби створення художнього вигляду. А останній створюється за допомогою засобів архітектурної композиції, серед яких основні — архітектоніка, масштаб, позиції, відношення чи співвідношення, пластика, фактура та кольори». Усе. На цьому можна закінчити. Якихось два абзаци, де наведено страшенну кількість термінів, що приведуть читача до одного висновку: «Архітектура — це надзвичайно складно, бо треба бути і науковцем, і митцем одночасно. Науковцем, бо треба знати ці всі поняття, митцем — щоб уміти поєднати в різні композиції, ритми, масштаби тощо. А ще архітектура обов'язково повинна бути міцною, красивою і корисною».

Щиро кажучи, усі ці речі відповідають ідеалам римської, та й, напевно, античної архітектури. А з часів античності книжки про принципи архітектури більше ніхто не написав. Тож ці думки перекочували в працю італійського архітектора Андреа Палладіо, який, скажімо так, завершував епоху Ренесансу і дав перші паростки епохи класицизму, хоча теоретики архітектури зараховують його творчість і за часом, і за місцем до доби Пізнього Ренесансу. Проте коли я відвідав віллу Ротонда в місті Віченца, то в мене було абсолютно чітке враження, що я бачу класицизм. Та не забігаймо наперед, адже про феномен Андреа Палладіо ми поговоримо далі. Я просто веду до того, що за «типом» споруди, як, очевидно, висловився б автор статті у вікіпедії, ця будівля мала би бути названа храмом, а в реальності це «звичайна» житлова одиниця, великий маєток. Отож шедевр Андреа Палладіо категорично відкидає можливість говорити про будівлю з позицій функціонального призначення й типу.

А тепер зазирнімо в англomовну вікіпедію: що ж там написано про архітектуру? А написано там, що слово «архітектура» походить від грецьких слів «архітектор» і «творець» і означає як процес, так і продукт планування, проєктування, будівництва споруд чи інших об'єктів. В одному реченні тут подано те, що не потребує складної термінології та бентежних пояснень. **Архітектура** — це процес і продукт планування або проєктування.

Мені здається, тут дуже важливо пояснити, чому навколо, зокрема, нової міської архітектури спалахує стільки конфліктів і суперечок, чому виникає стільки ненависті й негативних емоцій до всього сучасного не тільки в українських містах, а й загалом у світі. Хоча, якщо чесно, в західноєвропейському світі до нової архітектури переважно ставляться набагато толерантніше, лояльніше і спокійніше. В Україні чи не кожен новий об'єкт, особливо в колах істориків і дотичних до історії фахівців, породжує море бурхливих емоцій.

Насправді це не дивно, бо, з одного боку, кількість пам'яток архітектури й історії невпинно зменшується просто на очах через відверто нехлюйське ставлення до минулого, а з іншого боку, розуміння цінності того чи іншого архітектурного об'єкта часто буває недостатнім або неправильним.

Головна проблема в сприйманні будівель, споруд, інших архітектурних об'єктів, як на мене, полягає в глибинному нерозумінні, що таке архітектура загалом, як вона розвивалася, якими були природні й неприродні шляхи її розвою. Відповідно, виходить, що так само як відрізняються наші вікіпедії — українська й англомова, — категорично різним є й наше ставлення до архітектури.

Якби ми розуміли, що архітектуру потрібно оцінювати не тільки за зовнішнім виглядом, а й за цілим шаром процесів і долученням до кожного проекту десятків умів, а якщо глянути ширше, то і за впливом на той чи інший витвір політичних, соціальних та економічних процесів цілих епох, — от тоді, думаю, сприйняття архітектури не було б таким тривіальним і примітивним.

Проїжджаючи чи проходячи повз будівлю школи чи сільської адміністрації австрійських часів, я, звісно, звертаю увагу на їхній занедбаний стан і обшарпані фасади. Але стилістичні ознаки тих часів, коли їх було створено і втілено в матеріалі, зворушують мене значно більше; в уяві одразу зринають історичні картини, мене захоплюють спогади, а головне — ейфорія. Сум за красою минулого — одна з типових людських емоцій, що неприховано штовхає нас у вивчення старовини, подорожі старовинними містами й селами. І їдемо ми туди точно не за «системою будівельних споруд», ми подорожуємо, щоб задовольнити потребу в цій невимовній ейфорії.

Тепер, у часи засилля модерністичних коробок і рясно засіяних дворів автомобілями, ми особливо гостро хочемо бачити старовинну

архітектуру, як-от ренесанс чи класику. Вся та, стара, архітектура здається нам чимось таким чистим і духовним, що лише дотик до неї вже додає нам чеснот. Але чи завжди так було? Чи справді вся стара архітектура така чиста й чесна? Зараз те, що було побудовано до Другої світової війни, вважається вершиною архітектури, а все, що після, — нікчемною необхідністю. Виявляється, архітектура — це не тільки ліпнина на фасадах, що позначає якийсь стиль, це значні шари історичних обставин, цивілізаційних технологій, релігійних уявлень і стремлень та, інколи, абсолютно меркантильних політичних цілей — і все це помножене на геній особистостей архітекторів. Як розібратися в усьому цьому «на хлопський розум»? Сподіваюся, ця книжка нам у цьому допоможе.

1. Міфи в архітектурі

Для того щоб навчитися «читати» архітектуру, розуміти її цінність та аспекти, варто починати з руйнування міфів. У цьому розділі ми розвінчаємо кілька з них — свого часу їх створив уже згаданий нами римський архітектор Марк Вітрувій. Не знаю, чи правда, але я читав, що він починав свою кар'єру зі служби легіонером у війську Юлія Цезаря і, повернувшись з військових походів, заповзввся вивчати архітектуру й став будівничим. Варто одразу зауважити, що в його часи слова «архітектор», «будівничий» і «зодчий» були синонімами, бо позначали приблизно одне поняття, і така практика протрималася дуже довго, аж до XVII століття. Архітектори і креслили, і керували будівельним процесом, і замовляли каміння, й обирали матеріали, і стежили за будівництвом, фактично, були виконробами, тобто мали значно ширші повноваження за ті, що в архітекторів є зараз, — тепер вони просто проєктують. Щиро кажучи, слово «просто» сюди не зовсім підходить, бо може викликати в читача певне зверхнє ставлення до фаху. Йдеться радше про те, що тепер сфера проєктування має значно більший діапазон: архітектори можуть вісімдесят відсотків часу витратити на дослідження, а решту залишити на безпосереднє виконання і друк креслень. Та повернімося до міфів, які так міцно засіли в наших уявленнях про архітектуру.

Почнімо з міфу про користь, згідно з яким будь-яка архітектурна форма мусить мати певне призначення, слугувати якійсь корисній меті. Стосовно цього особисто в мене є великі сумніви, і я це поясню.

Безперечно, архітектурний Рим створив багато корисних речей. Згадаймо хоча б акведуки, що були не просто гарною аркадою, а передусім постачали воду в міста, зокрема в сам Рим. Крім того, в імперії було зведено безліч храмів, а на той час такі місця збору людей вважали надзвичайно важливими; а ще в Римі були створені форуми, площі, іподроми, навіть Колізей — його користь полягала в тому, що за допомогою цього прадіда сучасних стадіонів імператор впливав на людей і, завдяки хлібу й видовищам, міг водночас розважати й контролювати маси. Отже, користь для імператора в тому точно була.

Однак в історії є багато прикладів, де питання, чи споруди корисні, не стояло. Такими є, скажімо, піраміди в Єгипті, де життя десятків тисяч людей було фактично принесено в жертву якимось сонячним культам. Зараз, звісно, вони приносять Єгипту неабияку користь як туристичні принади, але в час, коли їх будували, навряд чи хтось замислювався про те, яку матеріальну вигоду вони можуть дати.

Або візьмімо, слава Богу, не збудований величезний палац Третього Рейху в Берліні, який проєктував Альберт Шпеєр, особистий архітектор Гітлера. Він намалював гігантську споруду з орлом, який тримає свастику на вершині її купола, що мала би бути величезним храмом, який уміщував би десятки тисяч людей, де геббельсівська пропаганда промивала б їм мізки вигадками про арійську расу та її особливий духовний стан і покликання. На макеті, який легко знайти в інтернеті, видно, що відомі Бранденбурзькі ворота, доволі велична споруда, удвічі нижчі від вхідного портика цього неохраму. А висота храму — це висота колон, помножена на десять. Тобто по суті це мала би бути у двадцять разів вища від Бранденбурзьких воріт споруда. Страшно навіть уявити, який жахливий це мало б вигляд у панорамі доволі плаского Берліна.

А яка користь від архітектури у випадку Палацу Рад, або Дворца Советов, що його Сталін хотів звести як найвищу будівлю в Союзі, на верхів'ї якої мав стояти стометровий Ленін? Це мала бути величезна зикуратоподібна чи пірамідальна споруда, на будівництво якої пішов би чи не весь ресурс Радянського Союзу. Це теж мав би бути неохрам, у який возили би дітей зі всіх околиць «совка», аби з ранніх років уселяти їм віру, що вони живуть у такій самій величній країні, як ця будівля.

Отже, міф про те, що архітектура завжди має бути корисною, доволі сумнівний. Звісно, інсталяція, тимчасова споруда, що має певну часову доцільність, зводиться з певною метою і призначенням, проте вже мистецькі інсталяції, які також є архітектурою, свідчать про те, що безпосередньої користі вони можуть не мати.

Другий міф — про вже згадувані у вступі закони краси. Ми часто чуємо в певних колах, що архітектура — це «застигла музика». На мою думку, цей вислів — не більше ніж алегорія, бо сама природа архітектури першочергово служить візуальному, а не слуховому

сприйняттю. Хоча бувають такі оригінальні конструкції, як, наприклад, морський орган у хорватському місті Задар. Це розроблена система труб, у яку потрапляє морська вода й видуває повітря через отвори в камінні, що породжує дивні звуки, більше схожі на те, як дитина дме в мундштук туби. Проте люди сидять там і з задоволенням слухають звуки моря в інтерпретації авторів конструкції.

Вікіпедія стверджує, що є такі собі закони краси, на базі яких повинна творитися архітектура. Проте хочу заявити, що ніяких законів краси не існує. Ба більше, в історії архітектури є чимало спроб теоретизувати пропорції в архітектурі нібито в ім'я краси, але вони переважно завершувалися цілковитим провалом. Це таке бажання систематизувати досвід. Мені здається, що досягнути красу як поняття метафізичне і вкласти її в закони, є бажанням вічним і не менш утопічним. Звісно, можна стверджувати, що якщо є певні закони у фізиці світових процесів, значить, є й закономірності у красі. Але, погодьтеся, у природі стільки форм, і не кожна з них викликає у нас захват.

Перша спроба систематизації форм трапляється в книгах згадуваного вже Вітрувія, де пояснюється, як будувати ордерну систему. **Ордерна система** (від слова «ордер» — «порядок») пояснює пропорції конструктивних елементів, а саме колон і балок, карнизів, елементів даху, які лежать на цих колонах. Із часом ці балки перетворилися на завершення периметра споруд, і в них з'явилися інші елементи, зокрема карниз, фриз та архітрав. (Поки не заморочуйте собі голову цими складними словами.)

Колони також почали встановлювати на різного роду базах, тобто на стовпчиках, які мають габарити певних розмірів. Цих ордерів немало й небагато — п'ять. А якщо бути дуже прискіпливим, то чотири, з підтипами. Починається ордер з найбільш популярних **доричного** й **тосканського**, а пізніше, в епоху розвиненої Греції найбільш упізнаваною стала колона **іонічна** із заокругленими волютами на завершенні, на капітелі. **Волюта** — це архітектурний мотив у формі спіралеподібного завитка з точкою чи вічком у центрі. У часи Римської імперії вже був розвинений **коринфський ордер**, для капітелі якого характерне рослинне акантове оздоблення. Від доричного до коринфського ордерів ці колони стають дедалі стрункішими, оскільки амбіції до будівництва, зокрема й до захоплення висоти, невпинно

зростають. Іншої конструкції для громадських споруд просто не існувало, відповідно, з колон і інших елементів ордера складали храми чи інші громадські споруди, а стіни заповнювали камінням, а пізніше й цеглою. Коли архітектура обмежувалась ось такими матеріалами й технологіями, архітектори століттями шукали рішення, які можна було б легко накреслити й звести. Власне, так і були винайдені ордери.

Чому я так довго про це розповідаю? Тому, що ордер увійде в історію архітектури практично назавжди й триматиметься в ній міцно аж до ХХ століття, фактично до Другої світової війни. Та що там, він житиме ще й у сталінській архітектурі до приходу Микити Хрущова з його боротьбою з архітектурними надмірностями. У міжвоєнний період по всій Європі сила ордерної архітектури похитнеться. У неокласичних об'єктах архітектури Європи, а надто Сполучених Штатів Америки, ці речі подекуди ще використовуватимуть, але вже не так академічно, без дотримання чітких ордерних пропорцій, а більше на око, на смак архітектора, без прив'язки до прискіпливої побудови пропорцій. І переважно ті неокласичні будинки, які були зведені без дотримання цих пропорцій, є вульгарними, смішними, наївними і вже точно не мають жодної архітектурної цінності.

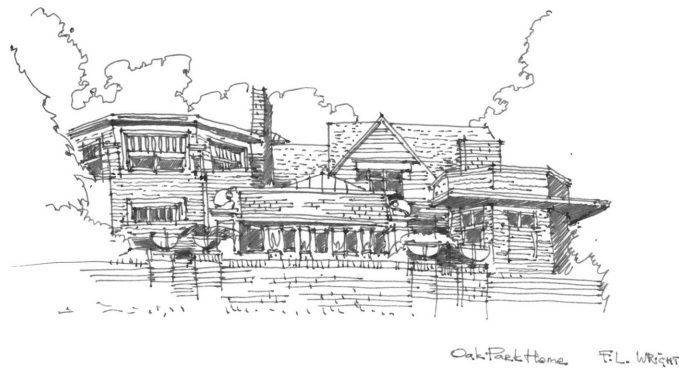
У сучасному світі з початку ХХ століття стали відчутними свідомі відходи від ордерної системи, бо світ добре опанував усі інструменти різноманітної старої архітектури з різних країн, континентів і в різних стилях, що дало поштовх розвитку епохи еклектики.

Отож чому я проти того, щоб міряти архітектуру красою? Бо, як на мене, цим займаються ті, хто в цьому нічого не тямить. Безперечно, це їхнє право, яке треба залишити, бо в цьому є певна принадність: ми маємо право обирати, яку музику слухати, який одяг носити і, зрештою, яку архітектуру любити. Але «краса» архітектури не може ставати предметом суспільних дискусій.

На своїх лекціях я часто показую будинки архітекторів, абсолютно різні за стилістикою, попри те що всі ці архітектори видатні і їм належить безліч різних об'єктів у різних країнах.

Візьмімо, до прикладу, приватну оселю Френка Ллойда Райта, який побудував декілька тисяч особняків, фактично, створив національний американський стиль, хоч і не ставив собі такої мети, і справив неабиякий вплив не лише на архітектурну школу Америки, а й на увесь світ. Це архітектор, який починав з еклектичних споруд у різних

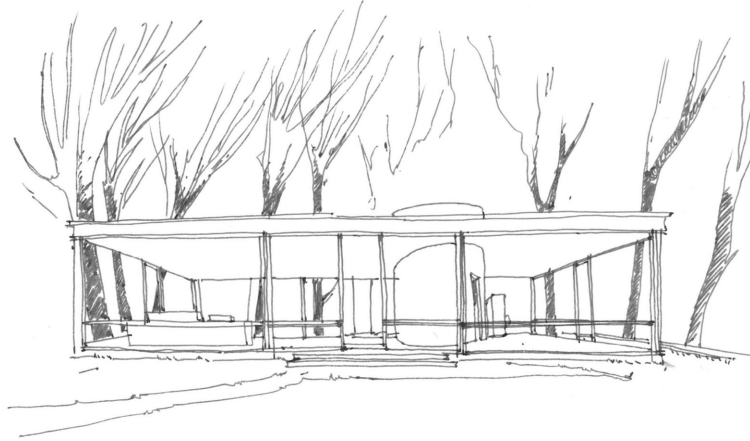
стилістиках, а його житло, як на мене, стало першим романтичним будинком, що радше відповідає європейському романтизму початку століття, але з абсолютно індивідуальним почерком — з домінуючими горизонтальними лініями на противагу класичній архітектурі, яка завжди прагне бути вищою і стрункішою. Райт використав місцеві матеріали: і цеглу, і кам'яну кладку, і дерев'яний гонт на фасадах і на даху, і навіть дощаті фасади й абсолютно різні типи вікон. І все це тримається купи завдяки якійсь дуже індивідуальній естетиці, неповторному стилю. Так, зараз цей стиль добре імітують, але винайшов його чомусь саме Райт. Коли я питаю, чи гарний цей будинок, люди кажуть: «Так, він дуже гарний!».

Приватний будинок Френка Ллойда Райта

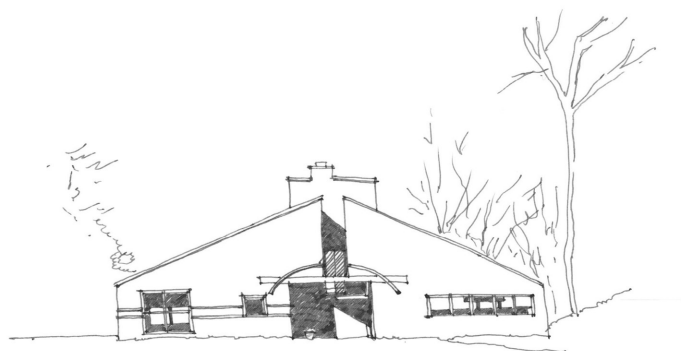
Через років п'ятдесят архітектор Філіп Джонсон будує скляний павільйон, у якому все прозоре, окрім туалетної кімнати, розміщеної в центрі, у формі циліндра. Таким чином Джонсон продовжив традицію архітектора Людвіга Міса ван дер Роє, який свого часу втік від Гітлера. Це він є автором відомого вислову «Less is more», тобто «Менше — це краще». Міс ван дер Роє стверджував, що архітектура — це конструкція без будь-яких декорів, і Філіп Джонсон зі свого боку так оголив цю конструкцію до самого функціоналу, що мало хто зрозумів його ідею в той час. Тоді таку річ міг зробити сам собі тільки архітектор, а зараз скляним паралелепіпедом нікого не здивуєш, їх тисячі по всьому світу. На запитання, чи гарний цей будинок, аудиторія

вже починає сумніватися, і з'являється змішана й складна відповідь: «Гарний, але я в такому не жив би».

Будинок Філіпа Джонсона

Один із засновників постмодернізму Роберт Вентурі розумів, що ми живемо в час, коли не можемо просто декорувати будинки, бо щонайменше в нас на це немає грошей, а щонайбільше ми не можемо користуватися тим самим античним чи римським ордером. У проєктах Вентурі присутні загравання з формами, композиційні пошуки симетрії якихось класичних фронтонів і при цьому з'являються модерністські прийоми, що прийшли, очевидно, із чистого модернізму: горизонтальні довгі вікна на кухні, наприклад, чи несиметричність посадки цих вікон. Будинок Вентурі має надзвичайно скромний вигляд, але він дуже й дуже оригінальний. Тож коли я запитую, чи подобається людям цей будинок, половина вже стверджує, що ця архітектура їм не надто відгукується. Тобто не викликає емоцій.

Vanna Venturi House 1964

Будинок Роберта Вентурі

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі,
придбайте, будь ласка, повну версію книги.

КУПИТИ